

POZŮSTALOST ARCHEOLOGA WILHELMA KLEINA V ARCHIVU UK

JANA RATAJOVÁ

COLLECTIONS OF THE ARCHAEOLOGIST WILHELM KLEIN IN THE ARCHIVE OF THE CHARLES UNIVERSITY

This contribution presents the collections of Classical archaeologist Wilhelm Klein (1850–1924), kept in the Archive of the Charles University, which have recently become accessible to researchers. Klein worked at the German Charles–Ferdinand University (later German University) in 1886–1923. Surviving correspondence demonstrates this Prague professor's involvement in the communication networks of contemporary Classical archaeologists and art collectors, and not only German and Austrian ones. Of special importance is his correspondence with the archaeologist Ludwig Pollak. Appended at the end of the study are selected letters by Ludwig Pollak, Alphonse Van Branteghem, Eugénie Sellers Strong, Heinrich Alfred Schmid, and the mathematician Georg Pick.

Keywords: German University in Prague – Germans in Prague circa 1900 – Classical archaeology – Wilhelm Klein – Eugénie Sellers Strong – Ludwig Pollak – Alphonse Van Branteghem – Georg Alfred Schmid – Georg Pick

DOI: 10.14712/23365730.2023.4

Během posledního roku se podařilo uspořádat pozůstalost archeologa a profesora Německé Karlo-Ferdinandovy/Německé univerzity v Praze. Není jasné, jak se pozůstalost do Archivu UK dostala. S největší pravděpodobností se jedná o materiál, který po Kleinově odchodu na odpočinek a následné brzké smrti zůstal v prostorách německého archeologického ústavu a po druhé světové válce přešel spolu s dalšími materiály na Filozofickou fakultu UK. Odtud pak byl (někdy v letech 1963–1990) předán do Archivu UK.

Vzhledem k nastíněnému původu je jasné, že pozůstalost není nijak velká. Jedná se o jeden archivní karton materiálu, obsahově pak jde především o přijatou korespondenci s mnoha předními evropskými klasickými archeology přelomu 19. a 20. století. Kleinova pozůstalost nebyla zcela neznámá, pracoval s ní před lety Jan Bouzek, byť ne úplně soustavně.¹ Zcela zapomenutou osobností není ani původce pozůstalosti.²

¹ Jan BOUZEK, *Dějiny klasické archeologie a antického sběratelství v českých zemích*, in: Jan Bouzek a kol., *Dějiny archeologie*, II, Praha 1984, s. 121–140. Z toho vychází článek: *Wilhelm Klein und die Prager Archäologie*, online: <<https://ukar.ff.cuni.cz/cs/o-ustavu/historie-ustavu/wilhelm-klein/>> [24. 11. 2021].

² Ke Kleinovi srv. Karla VYMĚTALOVÁ, *Procul ex oculi procul ex mente. Klasičtí filologové a profesori dějin starověku na německé Karlo-Ferdinandově/Německé univerzitě v Praze v letech 1882–1945 (Biografické medailony)*, Opava 2017, s. 132–143; TÁŽ, *Sbírka sádrových odlišek antických děl na německé filozofické fakultě v Praze*, in: *Historica*. Olomouc: Univerzita Palackého, (53), 2017, s. 175–191; Jan BOUZEK a kol., *Katalog odlišek antické plastiky ze sbírky Univerzity Karlovy. Galerie antického umění Hostinné nad Labem*, Praha

Wilhelm Klein se narodil 20. 11. 1850 ve městě Caransebeş v Banátu (dnes Rumunsko). Studoval na univerzitách ve Vídni, Göttingen a Štýrském Hradci nejdříve práva, pak klasickou filologii a archeologii. Byl žákem Alexandra Conzeho³ a Otto Benndorfa⁴. Doktorát získal roku 1875. V následujících letech pobýval studijně v Řecku, Itálii i Londýně. Soukromým docentem vídeňské univerzity se stal roku 1879 (habilitační spis: *Euphronios. Eine Studie zur Geschichte der griechischen Malerei*). Od roku 1886 působil na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, nejdříve jako mimořádný, od roku 1892 řádný profesor klasické archeologie.⁵ Jeho nejvýznamnější práce se věnují řeckým vázám i jiným aspektům antického umění. Ve svých odborných studiích byl poněkud neortodoxní a některé z jeho knih se setkaly s výraznou kritikou, která Kleinovi vytýkala přílišné podléhání dojmům. Snad nejlépe byly přijímány jeho pozdní texty, zejména pak jeho poslední práce *Vom antiken Rokoko*, která vyšla ve Vídni roku 1921. Poměrně zajímavě hodnotí v nekrologu jeho odbornou činnost archeolog Camillo Praschniker.⁶ Zřejmě lze souhlasit s pamětníky, že Klein byl povahou spíše umělec, který antickým Řeckem vnitřně žil, než přísně racionální vědec – Max Brod ve svých vzpomínkách neopomene podotknout, že poněkud výstřední profesor Klein se snad v ulicích antických Athén orientuje lépe než v ulicích soudobé Prahy a že má ve zvyku spávat v univerzitním muzeu sádrových odlitků.⁷ Tato vzpomínka upozorňuje na další velmi významnou Kleinovu aktivitu, a to rozšiřování univerzitní sbírky sádrových odlitků antického umění.⁸ Sbírká sádrových odlitků byla stejně jako archeologický ústav filozofické fakulty umístěna v prostorách Klementina a byla v určitých dnech přístupná i veřejnosti. Nicméně sádrové odlitky nepoužíval Klein pouze k výuce, ale také ke své badatelské práci, kdy se pokoušel na základě vyobrazení i zmíněných odlitků zlomků děl rozestých v různých muzejních sbírkách kompletovat původní podobu antických děl. Klein odešel na odpočinek roku 1923, hned v následujícím roce zemřel v severočeských Hejnicích.

V následujících odstavcích se pokusím nastínit, jakým způsobem odrážejí dochované Kleinovy dopisy (je třeba upozornit na to, že se jedná výhradně o přijatou korespondenci – tedy dopisy adresované Wilhelmu Kleinovi) jeho život, profesní a jiné aktivity a v neposlední řadě jaký časový úsek jeho života zachycují. Edice vybraných dopisů má ukázat

1978. Kleinově činnosti jakožto provizorního vedoucího ústavu dějin umění na německé filozofické fakultě se věnuje Jiří KOUKAL, *Katedra „Těch druhých“? Dějiny umění na Německé univerzitě v Praze, 1882–1945*, in: Richard Biegel – Roman Prah – Jakub Bachtík (eds.), *Století ústavu pro dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2020*, s. 234–298.

³ Alexander Conze (1831–1914), klasický archeolog, v letech 1869–1877 působil jako profesor archeologie na Vídeňské univerzitě. Poté působil v Berlíně a mj. vedl významné vykopávky v Pergamonu.

⁴ Otto Benndorf (1838–1907), rakouský klasický archeolog, zakladatel Rakouského archeologického ústavu ve Vídni.

⁵ Soupis pražského obyvatelstva z let 1830–1910 uvádí, že Klein žil v Praze od roku 1886 na různých adresách, nejčastěji na Malé Straně (dochovaná korespondence je adresována na jeho pracovní adresu v Klementinu). Dozvídáme se také to, že zůstal svobodný a od katolictví přestoupil k evangelickému náboženství augšpurského vyznání (nicméně původní vyznání bylo židovské). AHMP, Magistrát hl. m. Prahy I, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), kart. 130, č. 296, Klein Vilém (nar. 1850). Digitalizovaná verze přístupná na stránkách Archivu hl. m. Prahy: <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/>> [4. 10. 2022].

⁶ Camillo PRASCHNIKER, *Dr. Wilhelm Klein*, in: An Stelle der feierlichen Inauguration des Rektors der Deutschen Universität in Prag für das Studienjahr 1927/28. Würdigung der in den Studienjahren 1920/21 bis 1926/27 verstorbenen Professoren der Deutschen Universität in Prag, Prag 1929, s. 36–38.

⁷ Max BROD, *Život plný bojů*, Praha 1994, s. 130.

⁸ K tomu naposledy K. VYMĚTALOVÁ, *Sbírká sádrových odlitků*.

pestrost dochované korespondence i to, jakým způsobem je zachycena soudobá archeologická komunita a její provázanost. Obecně pak tento byt' jen povrchní rozbor korespondence může ukázat, jakým způsobem v této době fungovala síť vědeckých kontaktů v rámci Evropy, i když archeologie má samozřejmě poměrně jasná specifika. Pokusím se tak, alespoň v malé míře, přispět k velmi frekventované oblasti výzkumu, jakým studium vědecké korespondence v současné době bezpochyby je.⁹

Pokud bych se zaměřila na kvantitu, tak Kleinova pozůstalost obsahuje 130 kusů přijaté korespondence (zejména dopisů a korespondenčních lístků) s 38 osobami. Z toho vyplývá, že v dochovaném zlomku pozůstalosti se jedná především o jednotlivé dopisy. Výjimku tvoří 34 dopisů, které Kleinovi napsal Ludwig Pollak.¹⁰ To byl pražský rodák (narodil se roku 1868), který na pražské německé univerzitě nejdřív studoval práva a pak u Kleina na filozofické fakultě klasickou archeologii. Studia dokončil roku 1893 ve Vídni u Otty Bendorfa a Eugena Bormanna. Od roku 1895 žil a působil v Římě, nejdříve jako obchodník se starožitnostmi, posléze i jako zaměstnanec antických sbírek Museo Barocco.¹¹ S Kleinem sdílel zájem o zlomky antických soch a známým se stal identifikací pravé ruky slavného Laokoonova sousoší.¹² Pollakův osud byl tragický – zemřel roku 1943 ve vyhlazovacím táboře Osvětim. Pollakovy dopisy zachované v Kleinově pozůstalosti pocházejí z let 1894–1923 a jsou poměrně dobrým dokladem pracovního přátelského vztahu obou klasických archeologů. O vývoji vztahu mezi učitelem a žákem postupně se proměňujícího ve vztah profesních kolegů a přátel svědčí i změna oslovení od *Hochgeehrter Herr Professor* v devadesátých letech přes *Lieber Herr Professor*, popř. *Verehrter und lieber Herr Professor* po roce 1900 po *Lieber Freund*, popř. *Lieber Klein* po roce 1915. Korespondence se nejčastěji týká nákresů antických artefaktů, sádrových odlitků i organizačních záležitostí týkajících se získávání odborného studijního materiálu. Ovšem Pollak také seznamuje Kleina s novinkami z archeologicko-sběratelské římské komunity. Sdělování novinek svědčí o přátelském vztahu mezi Pollakem a Kleinem – tedy dvou profesních kolegů, kteří měli celou řadu společných známých. Není náhodou, že s řadou osob zmíněných v editovaném dopise z ledna 1896 byl Klein v písemném styku.

O něco formálnější charakter má další rozsáhlý soubor korespondence, vedené s bruselským soukromým sběratelem Alphonsem Van Branteghem. Čítá 24 dopisů z poměrně krátkého časového období let 1889–1891 a dopisy jsou zaměřeny především na získávání studijního materiálu pro vydání Kleinova díla *Die griechischen Vasen mit Lieblingsinschriften*.¹³ V úvodu tohoto díla také Klein Van Branteghemovi děkuje za možnost využít jeho

⁹ Probíhající projekty na výzkum vědecké korespondence je možno nahlédnout online: <<https://historicka-korespondence.cz/projekty/>> [30. 9. 2022].

¹⁰ Pollakovy paměti vydala Margarete MERKEL GULDAN (ed.), *Ludwig Pollak. Römische Memoiren. Künstler, Kunstliebhaber und Gelehrte 1893–1943*, Roma 1994. Předchozí práce téže autorky vycházejí z Pollakových deníků: Margarete MERKEL GULDAN, *Die Tagebücher von Ludwig Pollak. Kennerschaft und Kunsthandel in Rom 1893–1934*, Wien 1988.

¹¹ O dobovém obchodu s uměním a v tomto rámci i o Pollakových aktivitách (na základě jeho deníků a pamětí) píše Virginia NAPOLEONE, *Between Florence and Berlin. The International Art Market in Post-unification Rome*, in: Lynn Catterson (ed.), *Florence, Berlin and Beyond. Late Nineteenth-century Art Markets and their Social Networks*, Leiden – Boston 2020, s. 181–208.

¹² Ludwig POLLAK, *Der rechte Arm des Laokoon*, *Römische Mitteilungen* 20, 1905, s. 277–282.

¹³ Wilhelm KLEIN, *Die griechischen Vasen mit Lieblingsinschriften*, Wien 1890 (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien; Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften. 39,2).

sbírku.¹⁴ Dochovaná korespondence tak názorně ukazuje, jakým způsobem střeoevropský klasický archeolog získával studijní materiál, jakým způsobem byl „zasíťován“ v rámci svého oboru. Kleinovy dopisy ve srovnání s jeho dílem (například s již zmíněnými *Vasen mit Lieblingsinschriften*) ukazují, že sice značnou část studijního materiálu získal při svých cestách po Evropě – ať už přímo v Řecku či Itálii, nebo v klíčových muzeích, jako v pařížském Louvru či londýnském Britském muzeu, ale nemalou část materiálu mu poskytli i kolegové. Jak ukáží i následně editované dopisy, řada informací putovala k Wilhelmu Kleinovi prostřednictvím profesionálních kreseb (v dopisech je mnohokrát zmiňován profesionální kreslíř Anderson). Ale v neposlední řadě se i v archeologii na konci 19. století začalo prosazovat nové médium – fotografie. Nicméně archeolog Klein dával často přednost profesionálním kresbám, které mohly akcentovat důležité detaily lépe než fotografie. Nástup vědecké fotografie jakožto nového fenoménu byl ovšem na konci 19. století výrazný snad ve všech oborech soudobé vědy. Z pražského německého prostředí je možné připomenout Ernsta Macha a jeho fotografie letících projektilů či astronoma Ladislava Weineka, kterému se roku 1885 jako prvnímu na světě podařilo vyfotografovat bolid.

Další z editovaných dopisů napsala jedna z prvních evropských akademicky vzdělaných archeoložek – Angličanka Eugénie Sellers Strong (1860–1943). Eugénie Sellersová studovala v Cambridgi a byla také první ženou přijatou ke studiu na *British School at Athens*, a to roku 1890. V první polovině 90. let studovala v Mnichově u Adolfa Furtwänglera.¹⁵ V této souvislosti je třeba připomenout, že Sellersová se kromě své vlastní odborné práce zaměřila i na zprostředkování výsledků německojazyčné archeologie britské odborné veřejnosti – známý je její překlad Schuchhardtovy práce o vykopávkách v Tróji.¹⁶ Významná je její pozdější činnost v rámci *British School at Rome*.¹⁷ V Kleinově pozůstalosti jsou zachovány čtyři její dopisy z let 1893–1897. Eugénie Sellersová v prvním dopise (jediném jejím dopise, který je psán anglicky) připomíná Kleinovi jejich setkání před třemi lety v Berlíně a píše o své nadcházející návštěvě Prahy, kde by se ráda s Kleinem setkala. Další její dopisy, z nichž jeden je editován, jsou již psány německy a Sellersová v nich Kleina nazývá učitelem (Lehrer) a sama se nazývá žačkou (Schülerin), přestože oficiálně na pražské univerzitě nestudovala (v první polovině 90. let to ani nebylo možné). V editovaném dopise je i poměrně zřetelný přátelský kolegiální vztah a společné odborné zájmy – Sellersová nabízí pomoc se sháněním studijního materiálu, odkazuje na recenzi knihy Adolfa Furtwänglera *Meisterwerke der griechischen Plastik z pera Salomona Reinacha*¹⁸ apod.

Z dochované korespondence je zřejmé, že Klein udržoval přátelské a kolegiální vztahy s mnoha klasickými archeology a historiky umění své doby. Z korespondence je navíc často zřejmé, že se jedná o pouhé náhodně zachované zlomky (odkazy na další dopisy atd.). Přátelský vztah ho zřejmě pojil s klasickým archeologem Walterem Amelungem či Paulem

¹⁴ Tamtéž, s. V–VII.

¹⁵ Adolf Furtwängler (1853–1907), německý klasický archeolog, profesor archeologie v Mnichově.

¹⁶ Carl Schuchhardt, *Schliemann's Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenä, Orchomenos, Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft*, Leipzig 1890. Překlad E. Sellersové vyšel pod názvem *Schliemann's Excavations. An Archaeological and Historical Study*, London 1891.

¹⁷ K ní a její dochované pozůstalosti v *British School at Rome* srv. <<https://fineartsarchive.bsr.ac.uk/2021/06/11/strong/>> [22. 9. 2022].

¹⁸ Adolf Furtwängler, *Meisterwerke der griechischen Plastik. Kunstgeschichtliche Untersuchungen*, Leipzig 1893.

Arndtem,¹⁹ který neopomene v závěru jednoho z dochovaných korespondenčních lístků poznamenat: „*Auf vergnügtes Wiedersehen bei Ihrem delicaten Sliwowitz!*“²⁰ Klein udržoval kontakt i se svým učitelem, vídeňským profesorem Otto Benndorfem (5 dopisů z let 1889–1895) či se svým vrstevníkem, vídeňským historikem umění Franzem Wickhoffem (3 dopisy z let 1899–1900). Dalším absolventem vídeňské univerzity byl archeolog Franz Studniczka, jehož lístek z 18. 11. 1886 (nejstarší ze zachované korespondence) je psán ve velmi přátelském tónu.²¹ Zachována je také korespondence s klasickým archeologem Paulem Hartwigem (9 dopisů z let 1890–1897), se kterým Kleina pojil zájem o antickou keramiku,²² a s mnoha dalšími.

Poslední dva editované dopisy jsou dokladem toho, že ne všechna zachovaná korespondence je věnována hlavnímu odbornému zájmu Wilhelma Kleina. Prvním z nich je dopis švýcarského historika umění Heinricha Alfreda Schmidta z 8. května 1904, který ukazuje na strategie při obsazování uvolněných profesorských stolic na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě. Schmid, v té době mimořádný profesor v Basileji, v dopise zjevně reaguje na Kleinovu informaci o uvolněné řádné profesuře dějin umění a chce se informovat na další podmínky, v neposlední řadě platové. Schmid nakonec v Praze skutečně působil v letech 1904–1912, z Prahy odešel do Göttingen a odtud roku 1919 na řádnou profesuru do Basi-
leje, kde působil až do odchodu na odpočinek roku 1938.²³

Poslední editovaný dopis poukazuje na Kleinovy společenské aktivity v rámci pražské německé komunity přelomu století. Jedná se o dopis kolegy z filozofické fakulty, matematika George Picka,²⁴ týkající se organizačních problémů kolem uspořádání hudebního vystoupení. Je to doklad Kleinovy činnosti v rámci Německého spolku pro komorní hudbu (*Deutscher Kammermusikverein*). Spolek pro komorní hudbu byl založen roku 1876 jako česko-německý, nicméně jako u jiných spolků došlo i u něj posléze (roku 1895) k rozdělení na spolek český (Jednota pro komorní hudbu) a německý (*Deutscher Kammermusikverein*). Jak spolek český, tak německý měly velký význam pro hudební život v Praze. Na koncertech vystupovali jak významní profesionálové, tak i kvalitní amatérští hudebníci.²⁵ Mezi významné členy spolku patřila řada profesorů Německé univerzity v Praze – na předsednickém místě se vystřídali muzikologové Heinrich Rietsch a Gustav Becking, mezi další členy výboru patřil již zmíněný Georg Pick.²⁶ Další významný člen spolku Rudolf Procházka ve

¹⁹ Podle Pollaka měl Walter Amelung výrazně umělecké sklony a s Paulem Arndtem je pojil celoživotní vztah. Srv. též Margarete MERKEL GULDAN (ed.), *Ludwig Pollak. Römische Memoiren*. s. 97–98.

²⁰ AUK, Klein Wilhelm, Korespondence s Paulem Arndtem, Hamburg 12. 10. 1898, 1/1/1//2.

²¹ Franz Studniczka (1860–1929), klasický archeolog, žák O. Benndorfa, působil ve Freiburgu im Breisgau a posléze v Lipsku. AUK, Klein Wilhelm, Korespondence s Franzem Studniczka, Řím 18. 11. 1886, 1/1/1//34.

²² Norbert ESCHBACH, *Teile und verdiente. Zu den Wanderbewegungen attischer Keramik um 1900*, in: Martin Bentz – Ursula Kästner (edd.), *Konservieren oder restaurieren. Die Restaurierung griechischer Vasen von der Antike bis heute*, München 2007, s. 83–92. Srv. též Margarete MERKEL GULDAN (ed.), *Ludwig Pollak. Römische Memoiren*, s. 97–98.

²³ K jeho pražskému působení srv. J. KOUKAL, *Katedra „Těch druhých“?*, s. 249–255, biogram tamtéž s. 285–292.

²⁴ Georg Pick (1859–1942), významný matematik, profesor pražské německé univerzity.

²⁵ Rudolf PROCHÁZKA, *Der Kammermusikverein in Prag. Denkschrift zur fünfzigjährigen Gründungsfeier*, Prag 1926. <https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=4989> [27. 9. 2022].

²⁶ Srv. záznamy v digitalizovaném spolkovém katastru (sign. XII/0022): <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=ED0A2DB52D3411E0823D00166F1163D4&entityType=10038&entityRef=%28%5En%29%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28393476%29%29&scanIndex=0> [27. 9. 2022].

své publikaci zmiňuje pravidelné koncerty pro akademickou obec (*Akademische Musikabende*) pořádané dvanáctkrát ročně v letech 1897–1905 v prostorách archeologického semináře v Klementinu.²⁷ Procházka kromě organizačních zásluh profesora Kleina vyzdvihuje i hudební schopnosti profesora očního lékařství Adolfa Schenkla jakožto houslisty.²⁸

Je zřejmé, že dopisy zachované v Kleinově pozůstalosti přinášejí informace nejen o soudobé evropské archeologické komunitě a její provázanosti, ale také o pražské německé univerzitě či německé komunitě v Praze. Zejména pak dopisy Ludwiga Pollaka přinášejí mnoho barvitých informací o archeologické komunitě v Římě a o soudobém obchodu se starožitnostmi. Jejich zpřístupnění je tak přínosem nejen pro badatele zkoumající dějiny archeologie, ale užitečné může být i pro badatele zajímající se o německou vědeckou komunitu v Praze přelomu 19. a 20. století.

Ediční poznámka:

Čtyři z vydávaných dopisů jsou psány německy, jeden je psán francouzsky. Pouze jeden je psán kurentem (L. Pollak), všechny ostatní sepsali jejich autoři v humanistickém písmu (latince). L. Pollak ovšem v souladu s dobovou praxí používá latinku pro slova přejatá z jiných jazyků, ale i pro některá jména – v edici jsou tato slova odlišena kurzivou.

Všechny dopisy jsou v edici transliterovány, tzn. že je zachycena původní podoba textu včetně archaismů, hranic slov a vět, členění odstavců, velkých/malých písmen nebo pasáží psaných řeckou abecedou. Pouze interpunkce uvnitř vět (čárky, otazníky) je upravena podle současné normy. Podtržení jednotlivých slov či vět je v prepisech zachováno podle originálu. Těž pravopisné chyby a jazykové neobratnosti (především v dopise E. Sellersové) jsou zachovány. Zkratky ve smyslu zkrácení jednotlivých slov jsou rozepisovány do hranatých závorek (např. u. > u[nd]). Zkratky iniciálové (např. J. H. S.) a zkratky titulů a oslovení (např. Prof., D^r, M^r – Monsieur) jsou zachovány bez rozepsání. Zkratky značící zdvojené souhlásky m, n s použitím vodorovné čárky nad písmenem (v němčině nazývané Faulenzerstrich) jsou rozepsány bez upozornění např. zusam^{en} > zusammen. V edici jsou zachyceny též škrty v originálech dopisů, na některé zvláštnosti (psaní svisle, napříč textu) se upozorňuje v poznámkách.

Edice:

1. Dopis Ludwiga Pollaka Wilhelmu Kleinovi z 29. 1. 1896

R[om] d[en] 29/I 96

Via di monte Tarpeo 61, IV. Piano

²⁷ R. PROCHÁZKA, *Der Kammermusikverein*, s. 56.

²⁸ „Dem Gründungsausschusse gehören an: Dr. Guido Adler, der Professor der Musikwissenschaft, der bald die Prager mit der Wiener Lehrkanzel vertauscht, der Direktor des archäologischen Instituts Klein, ein eifriger Förderer junger Musiktalente (u. a. Reznizeks), Hofrat Pick, Schenkl, Kapellmeister Franz Schalk des Deutschen Landestheaters, und als Obmann Freih. V. Wieser. Mitwirkende sind theils hervorragende Dilettanten (namentlich Schenkl als erster Geiger und musikalischer Leiter), theils honorierte Fachmusiker, insbesondere Violoncellist und Bläser.“

Hochgeehrter Herr *Professor!*

Vielen Dank für die GrüÙe, die Dr. *Amelung*²⁹ mir in diesen Tagen von Prag brachte und nicht minder für jene, welche mein Bruder in Ihrem Auftrage mir sandte. Ich hatte schon überhaupt gedacht, dass Sie Ihres ehemaligen Schülers ganz vergessen hätten, denn seit August vor[i]gen Jahres habe ich keine Zeile von Ihnen, hochgeehrter Herr *Professor*, gesehen.

Es gäÙe sehr viel von hier zu berichten und ich will mich heute auf das Nothwendigste beschränken. Vor Allem, daÙ *Hartwig*³⁰ sich so zu sagen hier förmlich *etablirt* hat. *Martinetti*³¹ ist vor einigen Monaten gestorben und mit ihm hat *Helbig*³² seinen † intimen Freund verloren. *Hartwig* hat eine sehr elegante Wohnung gemiethet u[nd] lebt überhaupt wie ein *Cavalier*. Er scheint etwas beunruhigt zu sein durch meinen Aufenthalt. Seine erste Frage an mich, als wir uns zum erstenmale auf der Straße trafen, war „ist es wahr, dass Sie für *Jacobsen*³³ kaufen.“ Er sprach dies in einem fast vorwurfsvollen Tone. Einige Tage darauf kam er zu mir und bot mir an, dass ich wir in Falle, dass ich ein sehr gutes Stück fände, es zusammenkaufen sollen. Ich schlug es natürlich höflich aber entschieden ab, denn ich will mit ihm in solchen Dingen gar nichts zu thun haben. Innerlich aber mußte ich herzlich lachen über seine Furcht, in der er mich so *colossal* überschätzt.

Für *Helbig* ist er thatsächlich eine große Gefahr, denn *Helbig* fehlt jenes Hochstaplerthum, das *Hartwig* eignet. *Helbig* ist mir sehr wohlgesinnt. Ich war bei ihm geladen, gieng mit ihm spazieren u[nd] er bedauerte es, dass ich nicht einige Wochen vorher zu ihm gekommen sei, er hätte mich sonst für eine größere Ausgrabung in den Volkskerbergen³⁴ in Vorschlag gebracht. Dieses Jahr sei nichts daraus geworden, aber für nächstes Jahr sicherte er mir dieselbe zu. Was für eine Ausgrabung damit gemeint sei, wollte er nicht sagen, aber es scheint daraus, dass von französischer Seite das Unternehmen ausgeht u[nd] *Helbig* als *ispettore degli scavi* kann sich nicht an die Spitze stellen. – Für *Jacobsen* habe ich einen *interessanten* Athletenkopf³⁵ hier besorgt, der vor bald 2 Monaten abgegangen ist. Photographien sende ich Ihnen nächstens.

Seit einiger Zeit ist auch *Warren*³⁶ hier. Ich habe ihm heute die *Τυμόθεος Amphora* verkauft, nachdem ich sie vergeblich in Berlin, Dresden und *Paris* (durch *Reinach*) angeboten hatte. So bekomme ich wieder etwas Geld in die Hände. Ich bin stolz darauf, mich jetzt selbst zu erhalten und es geht G[ott] s[ei] D[ank] wenn auch nicht glänzend, so doch erträglich. Überdies kann ich jetzt nicht so viel herumsuchen, da ich den größten Theil des Tages auf der Bibliothek zubringe. Meine Arbeit macht Fortschritte u[nd] ich hoffe dieselbe, welche

²⁹ Walter Amelung (1865–1927), klasický archeolog.

³⁰ Paul Hartwig (1859–1919), klasický archeolog.

³¹ Francesco Martinetti (1833–1895), zemřel 31. 10. 1895. Známy starožitník a také padělatel antických starožitností. Až roku 1933 se našel poklad jím nashromážděného bohatství. Sr. M. MERKEL GULDAN (ed.), *Ludwig Pollak. Römische Memoiren*, s. 133–136.

³² Wolfgang Helbig (1839–1915), klasický archeolog.

³³ Carl Jacobsen (1842–1914), dánský pivovárník (syn zakladatele pivovaru Carlsberg) a sběratel. Zakladatel sbírky Ny Carlsberg Glyptotek v Kodani.

³⁴ Pohoří v Laziu východně od Říma, italsky Monti Lepini.

³⁵ Sr. Frederik POULSEN, *Catalogue of ancient sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek*, Copenhagen 1951. Podle tohoto katalogu jde zřejmě o položku 109 (Head of the athlete, acquired 1896 in Rome), s. 99.

³⁶ Edward Perry Warren (1860–1928), sběratel amerického původu žijící dlouhodobě ve Velké Británii (Lewes House Sussex). K němu sr. David SOX, *Bachelors of Art. Edward Perry Warren & the Lewes House Brotherhood*, London 1991.

eine Reihe neuer *Monumente* u[nd] neue Resultate bringen wird, bald abzuschließen. Mit *Warren* ist auch sein Freund *Prichard*³⁷ hier. Er erzählte mir, dass er in *Paris* einen *Kantharos* mit der am Fuße umlaufend gemalten Inschrift IEPON MEΛONTOΣ EΠIOI³⁸ gekauft habe.

Als Bilder a) *Poseidon* gegen einen *Giganten* Ende des str[engen] *Stiles*,³⁹

b) *Dionysos* gegen einen *Giganten*.

Leider ist der Fuß abgebrochen gewesen aber die Zugehörigkeit soll außer Frage stehen.⁴⁰ – Ferner hat *Hartwig* in den letzten Tagen eine neue signierte *Durisschale* gekauft, *aus*sen Komos, innen nakter hüpfender Mann. – *Kekulé*⁴¹ ist ganz im *Incognito* einige Tage hier gewesen u[nd] hat nur mit *Hartwig* verkehrt, der jetzt mit Berlin die besten Beziehungen zu haben scheint. Er ist eben den Leuten unentbehrlich geworden. – Wir haben hier ein wahres Frühlingswetter und nur aus der Kalender wird erinnert, dass man im *Januar* steht. So könnte ich denn, da auch meine Arbeit fortschreitet, recht zufrieden sein, wenn ich nicht an einem Magenleiden, das mich schon seit 6 Wochen *laborirte*. Doch bitte ich meinem Bruder gegenüber nichts zu erwähnen. Ich hoffe durch Spazierengehen baldige Besserung. Etwas hat mich auch *Sicilien* heruntergebracht. – *Jüthner*⁴² ist seit 3 Wochen in Griechenland. Eben heute habe ich von ihm Brief gehabt. Es geht ihm sehr gut und er freut sich der dortigen Herrlichkeiten. –

Indem ich bitte mich durch einige gütige Zeilen zu erfreuen, verbleibe ich
voll Verehrung und Dankbarkeit

Ludwig Pollak

P. S. Hochachtungsvolle Grüße an die Herren *Prof. Neuwirth*⁴³ u[nd] *Swoboda*⁴⁴. – *Dr. Pogatscher*⁴⁵ empfiehlt sich bestens. – Die *Loewy*'sche Angelegenheit scheint sich jetzt günstiger zu gestalten. Der *Senat* hat sich einstimmig für ihn erklärt. Er selbst ist ruhig und gelassen. – *Mommsen*⁴⁶ kommt diese Tage hierher. – Viele Grüße an die Herren im *Seminar*! An *Prof. Schneider*⁴⁷ schreibe ich in diesen Tagen. Auch dafür vielen warmen Dank.

³⁷ Matthew Stewart Prichard (1865–1936), amatérský historik a byzantinista, přítel Edwarda Warrena.

³⁸ Pravděpodobně se jedná o pohár (kantharos), který je v současné době v držení Museum of Fine Arts Boston. Srv. <<https://collections.mfa.org/objects/153642/highhandled-cup-kantharos-with-scenes-from-the-gigantomachy>; sessionid=7C76AF9F2BB007609EA43074DE1888FC?ctx=55f76696-d8bf-4ebb-80a2-64349c3c33f6&idx=5> [12. 10. 2022]. Za pomoc s přepisem řeckého nápisu a určením děkuji Mgr. M. Slavíkové, Ph.D.

³⁹ Strenger Stil – přísný styl, umělecký styl na přelomu pozdně archaického a raně klasického řeckého období cca 490/480–460/450 př. n. l. Pohár ve sbírce MFA Boston datován 470–460 př. n. l.

⁴⁰ Pollak se Hieronovým dílům věnoval dlouhodobě. Srv. Ludwig POLLAK, *Zwei Vasen aus der Werkstatt Hierons*, Leipzig 1900, popř. M. MERKEL GULDAN, *Die Tagebücher*, s. 53–55 (zachycena návštěva Pollaka v Praze a jeho debaty s Kleinem o Hieronovi). Podobně též dopis Pollaka Kleinovi z 1. 6. 1896. AUK, Klein Wilhelm, Korespondence s Ludwigem Pollakem, Řím 1. 6. 1896, 1/1/1/27. V tomto případě se podle M. Merkel Guldana jednalo o fragment nápojové misky, který opět skončil ve Warrenově sbírce a odtud v Bostonském muzeu: <<https://collections.mfa.org/objects/153686>> [12. 10. 2022].

⁴¹ Reinhard Kekulé von Stradonitz (1839–1911), německý klasický archeolog.

⁴² Julius Jüthner (1866–1945), klasický archeolog a filolog, Kleinův žák a kolega L. Pollaka ze studií v Praze a ve Vídni.

⁴³ Joseph Neuwirth (1855–1934), historik umění, na pražské německé univerzitě působil v letech 1885–1899.

⁴⁴ Heinrich Swoboda (1856–1926), profesor antických dějin a epigrafiky na pražské německé univerzitě.

⁴⁵ Heinrich Pogatscher (1864–1937), historik, knihovník, na pražské německé univerzitě studoval historii, dějiny umění a klasickou filologii. Jeden z Kleinových žáků.

⁴⁶ Theodor Mommsen (1817–1903), německý historik, zabýval se dějinami starověkého Říma.

⁴⁷ Robert von Schneider (1854–1909), rakouský klasický archeolog, vedoucí antické sbírky vídeňského Umělecko-historického muzea (*Kunsthistorisches Museum Wien*), později ředitel Rakouského archeologického ústavu.

2. Dopis od Alphonse Van Branteghem z 8. 11. 1889

Londres le 8 Novembre 1889

Bristol Hotel

Mon cher M^r. Klein,

Votre seconde lettre, reçue ce matin, me rend tout à fait honteux de ne pas encore avoir répondu à la première, d'il y a un mois. J'ai quitté Bruxelles le 14 Octobre: j'avais été appelé en toute hâte Londres, et je croyais n'être absent que quelques jours: on il se trouve que j'ai laissé votre lettre à Bruxelles, et que je ne pourrai quitter Londres que la semaine prochaine. En attendant donc que je puisse répondre en détail votre première lettre, je tiens à vous dire d'une manière générale, que mon appui vous est tout acquis pour la publication dont vous me parlez. Le dessinateur Anderson – du British Museum – est à Bruxelles en ce moment, occupé à dessiner deux de mes vases pour M^r. Conze⁴⁸: aussitôt qu'il aura fini ce travail je l'enverrai au Musée de Ravestein⁴⁹ pour calquer les deux vases dont vous désirez des reproductions. Après cela il dessinera tous ceux de mes vases avec lieblingsnamen que vous m'indignerez. Je ne suis en ancienne façon revenu sur ma décision en ce qui concerne le D^r. Hartwig avec qui je ne veux rien avoir de commun: bien au contraire, j'ai écrit au D^r. Furtwängler pour confirmer cette décision à tous les points de vue. Vous pouvez donc librement faire usage des dessins qui avaient été préparés pour lui. Veuillez m'envoyer la liste des autres vases de ma collection dont vous désirez des dessins. – Le ΣΙΚΙΝΝΟΣ de Rhonsopoulo⁵⁰ me pourendra sous peu. Je compte me faire photographe à Londres la semaine prochaine et je vous enverrai.

Avec grand plaisir

Votre bien dévoué Branteghem

Adresser moi votre réponse à Bruxelles.⁵¹

3. Dopis Eugénie Sellers, patrně z roku 1894

35 Rue Saint Placide Paris.

Tu.27.⁵²

Sehr geehrter Lehrer!

Ihrer armen Schülerin geht es sehr schlecht! Ich bin seit⁵³ Januar in Paris – aber leider habe ich nicht sehr viel gearbeitet, und habe nicht viele Personen gesehen, da ich fühle mich immer sehr schwach u[nd] fast krank. Der Arzt sagt es sei neurasthénie (das Wort ist schön und classisch, nicht war?). Sonnabend gehe ich nach London zurück. Da in diesem Jahre ich habe Keine Lust weiter zu reisen. Mit dem Plinius (es soll ein ganz Kleines Buch sein) hoffe ich in Juli fertig zu sein. Ich schicke Ihnen noch ein Paar Photographien vom

⁴⁸ Alexander Conze (1831–1914), německý klasický archeolog.

⁴⁹ Muzeum, které vybudoval belgický diplomat, archeolog a sběratel umění Émile de Meester de Ravestein (1812–1889) na svém zámku Ravestein v Belgii (dnes v obci Boortmeerbeek).

⁵⁰ Sikinnoš; popis a nákres džbánů ze sbírky Van Branteghema srv. W. KLEIN, *Die griechischen Vasen mit Lieblingsinschriften*, s. 35.

⁵¹ Celá závěrečná pasáž od *Avec grand plaisir* je psána vertikálně přes text.

⁵² Nejasná zkratka, může jít o dataci – Tuesday 27. Dopis nepochybně vznikl mezi lednem a květnem 1894 (článek uvedený v následující poznámce je datován v květnu v Kensingtonu) a v této době by uvedené hypotetické úterní dataci odpovídal jak 27. únor, tak 27. březen.

⁵³ Jak je uvedeno v ediční poznámce, četné chyby a jazykové neobratnosti byly v dopise ponechány.

„Ward Kopf“ – wenn Sie Zeit u[nd] Lust haben, schreiben Sie mir, was ihre jetzige Meinung von dem Kopf sei. Ich möchte ihn bald publizieren. Wenn nicht für die erste Nummer von J. H. S.⁵⁴, für die zweite (im Oktober). Im Sommer werde ich hoffentlich sehr viel in den englischen Privatsammlungen photographieren. Bitte, schreiben sie an mir (mich?) immer, wenn Sie Photographien brauchen – augenblicklich habe ich vergessen wan sie von Brit[ish] Mus[eum] wollten, aber wenn Sie eine Liste schicke, ich Kann es gleich besorgen.

Haben Sie die Kolossale Recenzion von Furtwängler Buch in Revue critique gesehen⁵⁵? Von S. Reinach geschrieben? Reinach habe ich sehr viel gesehen. Er ist nett und amusant – u[nd] Das ist immer etwas! Furtwängler’s Buch hat hier furore gemacht. Collignon⁵⁶ hat einen Vortrag darüber gehalten u.s.w. Zu England habe ich alles möglichen für das Buch gethan. Wann werde ich die Ehre haben etwas für Ihren berühmten ‚Praxiteles‘ zu thun?⁵⁷

Schreiben Sie bitte, es wird mich sehr freuen. Sehr möglich ist es, dass Sie Kein Wort von diesem Briefe verstehen werden.

Ihre sehr ergebene

Eugénie Sellers

Die Kleine „Dione“ is sicher zu Klein –
oder habe ich vielleicht die Photogr[afien] Schon geschickt.

4. Dopis od Heinricha Alfreda Schmida z 8. 5. 1904

8 Mai 1904

Hochgeehrter Herr Kollege,

Ihr Brief war mir eine sehr angenehme Ueberraschung und ich sage Ihnen meinen Herzlichsten Dank und komme auch nicht ungern. Das Kunsthistorische Seminar entspricht sehr meinen Wünschen. Von Anfang an lag das Schwergewicht meiner Thätigkeit in den Uebungen, ich gewöhne mich erst jetzt recht an den Monolog. Ich muss nun allerdings bemerken, dass ich noch immer Extraordinarius bin, freilich mit den Pflichten des Hauptvertreters eines Faches und mit den meisten Rechten eines Ordinarius in Deutschland. Mein Gehalt ist auch um 1000 Fr. höher als das des jüngsten Ordinarius, soviel ich weiss. Allein die Gehälter und noch mehr die Pensionen sind überhaupt sehr schlimm bei uns und dieser Umstand wird mich jetzt oder einmal später nöthigen mein Vaterland zu verlassen, wenn ich auch dadurch meinen Hauptmeistern entzogen werde.

Ich bitte Sie deshalb mir vor allem mitzuthemen, wie hoch das zu erwartende feste und wie hoch das andere Einkommen etwa sein wird. Die Gehälter sind in Oesterreich ja nicht übel, aber Prag ist auch sehr theuer und meine Reisen verschlingen hier bald die Hälfte des Einkommens. Das Verzeichnis meiner Schriften folgt auf dem Fasse[ikel], ich bin sehr in der Arbeit drinn. Wenn Sie aber noch eine ausführlichere Empfehlung brauchen, so wird

⁵⁴ The Journal of Hellenic Studies, časopis vydávaný od roku 1880 v Cambridge. Jedná se o studii: Eugénie SELLERS, *Greek Head in the Possession of T. Humphry Ward, Esq.* The Journal of Hellenic Studies 14, 1894, s. 198–205. Online: <https://www.jstor.org/stable/623965?seq=1#metadata_info_tab_contents> [10. 10. 2022].

⁵⁵ Recenze Salomona Reinacha na knihu Adolfa FURTWÄNGLERA, *Meisterwerke der griechischen Plastik. Kunstgeschichtliche Untersuchungen*, Leipzig – Berlin 1893, vyšla v *Revue critique d’histoire et de littérature* r. 28, č. 6, 5. únor 1894, s. 97–116.

⁵⁶ Léon Maxime Collignon (1849–1917), francouzský klasický archeolog a historik umění, v té době vyučoval v Paříži.

⁵⁷ Kleinova kniha vyšla roku 1898: Wilhelm KLEIN, *Praxiteles*, Leipzig 1898.

Herr Direktor v. Tschudi⁵⁸ (kgl. Nationalgalerie Berlin), der ja auch in Wien viele Beziehungen hat, Ihnen und mir diesen Dienst wohl gerne leisten. Er war mein früherer Chef.

Mit besten Grüßen auch an Swoboda⁵⁹ Ihr ganz erg[ebener] H. A. Schmid
In grosser Eile!⁶⁰

5. Dopis Georga Picka ze 7. 2. 1902

7. II. 02

Lieber Klein!

Aus dem Umstand, dass ich Dich so ernst anspreche und nicht mit dem edleren Namen Smikre,⁶¹ wirst Du ersehn,⁶² dass ich mich in einem Zustand von Depression befinde, verursacht durch eine um 5^h Nachm[ittag] erfolgte Absage Knapp's für Montag Abend. Ich bin auf diese Absage hin vom Primarius zu einer Beratung eingeladen worden und wir mühen uns seit über einer Stunde ab, einen Ausweg zu finden. Das Einzige, was sich ergeben hat, ist die Möglichkeit, das Quartett v[on] Brahms (und dann noch einen Haydn) mit Rietsch⁶³ als 2te Geige und natürlich einer einzigen Probe zu machen. Ob das durchführbar ist, würde sich allerdings erst Sonntag nach der Probe beurteilen lassen und sicher ist, dass die Qualität des Abends unter Normal wäre, da eben nur eine Probe zu dem schweren Ding möglich ist.

Wir möchten es nun Dir anheimstellen, zu entscheiden. Findest Du es für richtig, den Abend abzusagen, so sei so gut, gleich das Nötige zu veranlassen und auch den Primarius zu verständigen, damit er die Sonntagprobe absagen kann. Glaubst Du andererseits, dass man die Sonntagprobe abwarten und es riskieren soll, am Ende doch noch über Hals und Kopf absagen zu müssen, so sei so freundlich, auch dann noch morgen Vormittag an Schenkl⁶⁴ eine Nachricht zu geben.

Kohn ist, wie du weisst, durch Erkrankung seiner Mutter ausser Frage.* Sonst hätte es vielleicht auch noch diese Möglichkeit gegeben; freilich ~~auch in unsicherer~~ wäre auch so keine halbwegs glatte Aufführung möglich gewesen.

Im Falle der Verschiebung des Abends auf Montag, den 17., würde natürlich das ursprüngliche Programm (Brahms, Cherubini) aufrecht erhalten werden.

Ich suche Dich jedenfalls morgen auf.

Besten Gruß!

Dein

G. Pick

*Er hat erklärt, jetzt überhaupt nicht am Spiel teilnehmen zu können.

⁵⁸ Hugo von Tschudi (1851–1911), historik umění, ředitel Národní galerie (Nationalgalerie) v Berlíně v letech 1896–1908.

⁵⁹ Heinrich Swoboda.

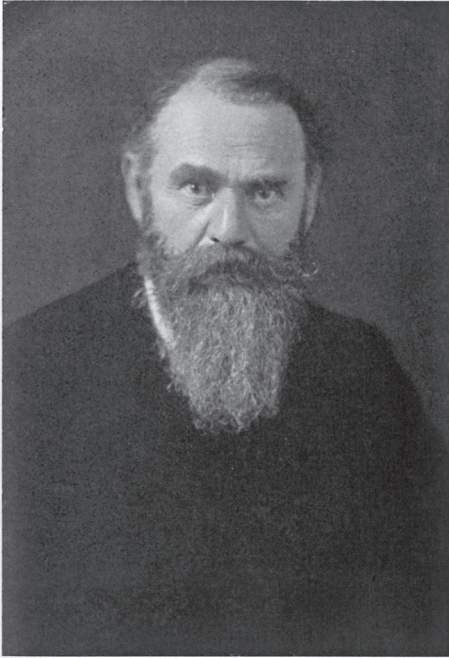
⁶⁰ Připsáno na konec poslední strany vertikálně.

⁶¹ Smikros, řecky malý, tj. klein. Zřejmě Kleinova přátelská přezdívka. Není bez zajímavosti, že Smikros byl antickým malířem váz (cca 500 př. n. l.), kterými se W. Klein ve svých dílech zabýval (Wilhelm Klein, *Die griechischen Vasen mit Meistersignaturen*, Wien 1887). Srv. též dopis Alphonse Van Branthehem z 6. 3. 1890: AUK, Klein Wilhelm, Korespondence s Alphonsem Van Branthehem, 1/1/1//35.

⁶² Opět v souladu s ediční poznámkou původní tvary ponechány.

⁶³ Heinrich Rietsch (1860–1927), muzikolog, profesor hudební vědy na pražské německé univerzitě, předseda Německého spolku pro komorní hudbu.

⁶⁴ Adolf Schenkl (1841–1924), profesor očního lékařství na pražské německé univerzitě, člen Německého spolku pro komorní hudbu.

o. ö. Professor Dr. Klein Wilhelm

Fotografie W. Kleina z jeho nekrologu: Camillo PRASCHNIKER, *Dr. Wilhelm Klein*, in: An Stelle der feierlichen Inauguration des Rektors der Deutschen Universität in Prag für das Studienjahr 1927/28.

Grantová podpora

Tato studie vznikla v rámci programu Univerzity Karlovy s názvem Cooperatio, vědní oblasti „History“.

Mgr. Jana Ratajová, Ph.D.
Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy
jana.ratajova@ruk.cuni.cz